

การปกครองสงฆ์ไทยกับปัญหาในศตวรรษที่ 21

THAI BUDDHIST GOVERNANCE AND PROBLEMS IN THE 21ST CENTURY

พระครูวิธานสุตาภิรม
Phrakruwithansutaphirom
วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณหุมิ
Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College.
E-mail: Thi_Wor@gmail.com

บทคัดย่อ

การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล พระสงฆ์บางกลุ่มบางรูปสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ ผู้ศรัทธาไม่ศรัทธา ผู้ไม่ศรัทธายังไม่ศรัทธา แต่ด้วย พระพุทธเจ้าทรงปกครองครองหมู่สงฆ์ด้วยธรรมวินัย ส่งผลให้เกิดการจัดการกับพระสงฆ์ที่ละเมิดพระธรรมวินัย ส่งเสริมยกย่องพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามธรรมวินัยประพฤติธรรมอยู่เป็นสุข และการปกครองคณะสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 ปัญหาของคณะสงฆ์ก็ยังคงมีความท้าทายให้คณะสงฆ์ต้องดำเนินการจัดการกับปัญหาต่างๆ ด้วยพระธรรมวินัย เพิ่มด้วยกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมได้ดำเนินการให้มีคณะกรรมการ 6 ด้าน บวก 1 เพื่อการปฏิรูป คือ 1.การปกครอง 2.การศาสนศึกษา 3.การศึกษาสงเคราะห์ 4.การเผยแผ่ 5.การสาธารณูปการ 6.การสาธารณสงเคราะห์ และบวก 1 คือ การพัฒนาพุทธมณฑล ขับเคลื่อนงานปกครองคณะสงฆ์ พร้อมกับใช้กฎหมายบ้านเมือง ระเบียบปฏิบัติต่างๆ ทันต่อสภาพสังคมปัจจุบันในศตวรรษที่ 21

สภาพการแก้ไขปัญหาการปกครองคณะสงฆ์แตกต่าง เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เนื่องจากการนำเทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ช่วยให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารปัญหาปกครองคณะสงฆ์ส่งต่อรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันการปกครองคณะสงฆ์ได้ใช้เทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ช่วยให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่กับแก้ปัญหาต่างๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมสื่อสารข้อมูลข่าวสารงานปกครองคณะสงฆ์ด้านต่างๆ รวมถึงนำมาใช้ในการเผยแพร่คำสอนของพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับการสร้างภาพลักษณ์องค์กรคณะสงฆ์ ช่วยให้งานการปกครองคณะสงฆ์กับปัญหาที่จะเผชิญในศตวรรษที่ 21 เป็นสิ่งที่ท้าทายต่อคณะสงฆ์ให้ดำเนินการบริหารและจัดการปัญหาต่างๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อให้งานปกครองคณะสงฆ์ส่งต่อไปยังคณะสงฆ์ยุคต่อไป

คำสำคัญ: การปกครองสงฆ์ไทยกับปัญหาในศตวรรษที่ 21

Abstracts

The governance of the Sangha during the time of the Buddha, some groups of monks caused problems for the Sangha. The faithful did not have faith, and those without faith did not have faith at all. However, because the Buddha governed the Sangha with the Dhamma-Vinaya, it resulted in the management of monks who

violated the Dhamma-Vinaya, promoting and honoring monks who practiced the Dhamma-Vinaya and lived happily. And the governance of the Sangha in the 21st century, the problems of the Sangha still challenge the Sangha to manage various problems with the Dhamma-Vinaya, in addition to the Sangha governance law. The Supreme Sangha Council has established committees in 6 areas, plus 1 for reform: 1. Governance 2. Religious education 3. Educational assistance 4. Dissemination 5. Public utilities 6. Public assistance, and plus 1 is the development of the Buddha Monthon, driving the administration of the Sangha along with using the laws of the country and various regulations that are up to date with the current social conditions in the 21st century.

The situation of solving problems of the administration of the Sangha is different and changes rapidly due to the introduction of various communication technologies. It helps to disseminate information on the problems of the Sangha administration quickly. At the same time, the Sangha administration uses various communication technologies to help disseminate information, support the Sangha administration along with solving various problems, organize activities to promote and communicate information on various aspects of the Sangha administration, including using it to disseminate the teachings of Buddhism, combined with creating an image for the Sangha organization. It helps the Sangha administration work with the problems that will be faced in the 21st century, which is a challenge for the Sangha to manage and manage various problems appropriately in line with the current situation so that the Sangha administration work can be passed on to the next generation of the Sangha.

Keywords: Thai Buddhist Governance and Problems in the 21st Century

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์สัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัญหาสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 พระพุทธศาสนาชาวโลกสนใจมากขึ้น การปกครองคณะสงฆ์เปลี่ยนโฉมไปมากหลังโลกเริ่มเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 20 สังคมโลกเต็มไปด้วยปัญหาต่างๆ มากมาย ปัญหาประเทศหนึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาหลายประเทศ ซึ่งแต่ละปัญหาก็มีความซับซ้อนมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา จุดเปลี่ยนหนึ่งอาจมีสาเหตุจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีดิจิทัล สังคมเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ผ่านการเชื่อมโยงแบบไร้สายและอุปกรณ์การเรียนเคลื่อนที่พกพาได้ง่ายสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายไร้สายเพื่อใช้ในการสื่อสารข้อมูลไม่ว่าจะเป็น การเชื่อมโยงระหว่างหมายเลขประจำตัวประวัติ (จินตวิรั ค่ายสังข์, 2560) ทำให้โลกไร้พรมแดน หรือทำให้โลกแคบลง ทุกประเทศมีโอกาสเป็นผู้เล่นหน้าใหม่ การช่วงชิงอำนาจระหว่างรัฐมหาอำนาจ ไม่อาจใช้กำลังทหารแย่งชิงเอาได้เหมือนในสมัยก่อน รวมถึงประเทศ

ไทย การเมืองการปกครองยังวนอยู่กับการยึดอำนาจ ส่งผลต่อการสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์

ปัญหาต่างๆ ที่โลกกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันได้แก่ ปัญหาการก่อการร้าย ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาโรคระบาดใหม่ ความเชื่อใหม่ๆ ข้อมูลข่าวสาร ส่งตรงถึงพระสงฆ์ทุกที่ทุกเวลา ช่วยให้พระสงฆ์สามารถสนองงานคณะสงฆ์ สนองความต้องการของพระองค์ เป็นต้น งานปกครองคณะสงฆ์กับปัญหาที่ท้าทายในศตวรรษที่ 21 มีมากกว่าที่คณะสงฆ์เผชิญอยู่ การปกครองคณะสงฆ์จึงมิใช่เพียงงานปกครองดูแลพระสงฆ์เท่านั้น แต่ถ้าว่า คณะสงฆ์ต้องดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ครอบคลุมถึงประชาชนไทย ประชาชนสังคมโลก กฎหมาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์กำหนดความชัดเจนงานปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย 1.การปกครอง 2.การศาสนศึกษา 3.การศึกษาสงเคราะห์ 4.การเผยแผ่ 5.การสาธารณูปการ 6.การสาธารณสงเคราะห์ และบวก 1 คือการพัฒนาพุทธมณฑล ตอบสนองการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21

การปกครองคณะสงฆ์ไทย

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสืบต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามรูปแบบการปกครองสมัยพุทธกาล ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์บางประการ แม้ถึงยุคปัจจุบัน ปัญหาเหล่านั้นยังคงอยู่คู่กับคณะสงฆ์ พระสงฆ์บางรูปปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน ประชาชนทั้งชาวไทยชาวต่างประเทศศรัทธา นับถือจำนวนมาก งานปกครองคณะสงฆ์ไทยยังครอบคลุมถึงคณะสงฆ์ต่างประเทศ ในขณะที่เดียวภัยพระสงฆ์บางรูปละเมิดพระวินัยสร้างปัญหาต่อคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์กับพระวินัยพระสงฆ์ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ การดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ถูกนำการละเมิดพระธรรมวินัยมาดำเนินการทางการปกครอง พระมหากัสสปะได้ปรารถนาก่อนที่ประชุมสงฆ์ ณ เมืองกุสินาราถึงการรื้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหลักฐาน ด้วยอ้างเหตุ 3 ประการ คือ 1. พระเฒ่ารูปหนึ่งชื่อสุภททะ (ไม่ใช่องค์ที่เป็นปัจฉิมสาวก) กล่าวถ้อยคำแสดงเจตนาธรรมณ์เป็นเลี่ยนหนามต่อพระศาสนา ทำนองว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วก็ดี พวกเราจะได้พ้นจากการปกครองไม่ต้องมีผู้ใดมาคอยตักเตือนบัญญัติโน่นบัญญัตินี้ว่า ข้อนี้เธอไม่ควรทำ ข้อนี้เธอควรทำ 2. พระพุทธดาร์สรับสั่งแก่พระอานนทเถระเจ้าว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์ล่วงไป 3. เพราะรำลึกถึงคุณพระศาสดาที่มีต่อท่านเอง ภิกษุอีกไม่เจ็อน้อย ที่มีความคิดเห็นอย่างพระสุภททะ นอกจากพระสุภททะแล้วยังมีอัครภิกษุที่มีอิทธิตังนั้นมาก และนอกจากนี้ก็ปรากฏต่อมาว่า มีพระต่างบ้านต่างเมืองอีกหลายหมู่หลายคณะต่างถือข้อปฏิบัติตามเจ้าหมู่เจ้าคณะของตน ไม่ยอมเข้าหมู่กับฝ่ายสงฆ์ที่มีพระมหากัสสปะเป็นประมุขอยู่ (เสถียร โพธิ์นันทะ, ม.ป.ท.)

พระสงฆ์หลังพุทธกาลปฐมสังคายนาปฏิบัติสืบต่อตามแนวทางคณะสงฆ์ลมตติพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมที่สุดในบรรดาพุทธศาสนานิกายต่างๆ เพราะพระอรหันต์ทั้ง 500 รูป ที่ร่วมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยตั้งแต่ครั้งที่ 1 ที่มีพระมหากัสสปะเป็นประธานหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน (การสังคายนาครั้งนั้นใช้เวลาทั้งสิ้น 7 เดือน) เพื่อรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าและจัดเป็นหมวดหมู่ จนกลายมาเป็นพระไตรปิฎกในปัจจุบันนั้นได้มีมติร่วมกันว่าจะไม่เพิกถอนสิ่งต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติเอาไว้ และจะไม่บัญญัติสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาอีก จึงทำให้คำสอนของฝ่ายเถรวาท

สามารถรักษาคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้าเอาไว้ได้มากที่สุด ต่างจากฝ่ายมหายานที่ปรับตัวไปตามยุคสมัยจึงมีการปรับเปลี่ยนคำสอนไปเรื่อยๆ โดยมุ่งเน้นให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปมากที่สุด จึงทำให้หาร่องรอยของคำสอนดั้งเดิมได้ยากกว่าฝ่ายเถรวาท (พระไตรปิฎกออนไลน์, 2567)

พระสงฆ์ไทยปฏิบัติสืบต่อมาถึงปัจจุบัน การรักษาพระธรรมวินัยคงเดิมเหมือนสมัยพุทธกาล ส่วนพระสงฆ์บางส่วนประพฤติด้อยหน้าพระวินัยไปบ้าง แม้มีกระบวนการตรวจสอบการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุของคณะสงฆ์ยังมีอยู่ การปกครองคณะสงฆ์จึงมีลักษณะนำพระธรรมวินัยมาปรับใช้กับการปกครองคณะสงฆ์ ใช้เป็นเครื่องมือควบคุม จัดระบบระเบียบ ห้ามการเสพสุขทางวัตถุ ป้องกันการหมกมุ่นในวัตถุกำม บังคับความวุ่นวายต่างๆ ก็จะมีเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์

ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ เกิดจากพระสงฆ์ไม่เอื้อเพื่อในพระวินัย พระสงฆ์บางรูปการขาดความละเอียดใจกระทำตนผิดวินัยเป็นประจำ ละเมิดสิกขาบท ต้องอาบัติด้วยไม่ละเอียดหรือลัทธิ หากความละเอียดใจ พระสงฆ์บางรูปเรียนแบบพฤติกรรมกระทำตนผิดวินัยส่งผลต่อปัญหาการปกครองคณะสงฆ์จากการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ เมื่อมีการปฏิบัติละเมิดสิกขาบทหลายรูป ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์เริ่มต้นจากปัญหาส่วนตัวของพระสงฆ์บางรูป ก่อเกิดปัญหาภาพรวมคณะสงฆ์ ปัญหาการละเมิดพระวินัยที่พบบ่อย มีลักษณะกระทำความผิด

1. การกระทำความผิดทางกายไม่ร่วมจิต ขาดการศึกษาหมายถึง พฤติกรรมการกระทำ ความผิดทางกาย ล่วงละเมิดพระวินัย โดยไม่มีเจตนาความตั้งใจ เช่น พระภิกษุที่ดื่มน้ำเมาโดยไม่รู้ว่สิ่งที่ดื่มเข้าไปนั้นเป็นน้ำเมา อันเนื่องมาจากไม่ใส่ใจ ขาดการพิจารณาก่อนการบริโภค

2. การกระทำความผิดทางวาจาไม่ร่วมจิต แสดงพฤติกรรมความผิดทางวาจา โดยไม่มีเจตนาตั้งใจ เช่น พูดตบเพื่อการหัวเราะเล่น หรือเพื่อความสนุกสนาน เป็นต้น

ปัญหาความหย่อนยานทางด้านพระวินัยของพระสงฆ์ ส่งผลต่อภาพลักษณ์องค์การคณะสงฆ์ ในภาพรวม ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวม ถึงแม้ว่าปัญหาความหย่อนยานพระวินัยเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล การแพร่ของสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ ช่องทางสื่อสารมีมากสะดวกเมื่ออ้างติดตามหรือนำเสนอข่าวสาร ส่งผลให้การนำเสนอข่าวสารพระภิกษุประพฤติดิวินัยเพิ่มทวีความเข้มข้น กระทบต่องานปกครองคณะสงฆ์ไทย

การตื่นตัวไปตามกระแสโลกวัตุนิยม การตื่นตัวไปตามกระแสโลกและวัตุนิยมของพระสงฆ์นั้นนับเป็นเหตุปัจจัยประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อความเอื้อเพื่อพระวินัยของภิกษุสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์ผู้ไม่ตระหนักต่อการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กระทำเพื่อเรียกความศรัทธา ความนิยมจากสายมู หรือ คำว่ามูเตลู มาจากชื่อภาพยนตร์เก่ากว่า 25 ปีของทางอินโดนีเซีย ชื่อเรื่องว่า มูเตลู ศีกไสยศาสตร์สื่อถึงไสยศาสตร์ มนต์ดำ และคนไทยยังคงมีความเชื่อ ไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง อยู่คู่กับคนไทยมานาน ตั้งแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ได้กลับมาได้รับความนิยมในกลุ่มผู้มีอิทธิพลในวงการแฟชั่น เช่น ดารานักแสดง เป็นต้น เพื่อให้ตอบกระแสโลก พระสงฆ์สร้างวัตุนิยมเครื่องรางของขลังทำให้พระสงฆ์ไม่เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย เนื่องจากปฏิบัติไม่ถูกต้องตามวินัยต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมต่อวัตถุทั้งหลาย ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาสารพัด ก่อให้เกิดการสะสมกองกิเลส ในสังขิตตสูตรว่าด้วยลักษณะธรรมวินัยโดยย่อ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "โคตมี เธอรู้ธรรมเหล่าใดว่า

1. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด

2. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความประกอบไว้ ไม่เป็นไปเพื่อความพราก
3. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการสะสม ไม่เป็นไปเพื่อการไม่สะสม
4. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมักมาก ไม่เป็นไปเพื่อความมักน้อย
5. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความสันโดษ
6. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ ไม่เป็นไปเพื่อความสงัด
7. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร
8. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยวยาก ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ย่ง่าย

โคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านี้ไว้โดยส่วนเดียวว่า “นั่นไม่ใช่ธรรม นั่นไม่ใช่วินัย นั่นไม่ใช่สัตตศาสนา”

โคตมี เธอรู้ธรรมเหล่าใดว่า

1. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความกำหนด
2. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความพราก ไม่เป็นไปเพื่อความประกอบไว้
3. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการไม่สะสม ไม่เป็นไปเพื่อการสะสม
4. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมักน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความมักมาก
5. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
6. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ
7. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
8. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ย่ง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยวยาก

โคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านี้ไว้โดยส่วนเดียวว่า “นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัยนั่นเป็นสัตตศาสนา” อก.อฏฐก. (ไทย) 23/53/339

พระสงฆ์จำนวนมากขาดการศึกษาพระธรรมวินัย พระสงฆ์บวชน้อยลง บวชพระยะสั้น บวชเมื่อสูงอายุนับเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งที่ บวชแล้วไม่นิยมเรียนตามระบบการจัดการศึกษาสงฆ์ ไม่เรียนรู้พระธรรมวินัยมีผลต่อการประพฤติผิดพระธรรมวินัย ทั้งนี้ พระสงฆ์ไม่ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัย การปฏิบัติธรรม การปฏิบัติตามพระวินัยส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติตัวเป็นพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมดีงาม สร้างศรัทธาไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ลักษณะการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ในปัจจุบันส่วนหนึ่งถูกปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม การศึกษาระดับพื้นฐาน (พระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี) เป็นภาระของแต่ละวัดจะจัดการตามศักยภาพ โดยที่คณะสงฆ์ไม่มีมาตรการส่งเสริมอย่างจริงจัง แม้ว่าแนวโน้มพระสงฆ์สามเณรลดลง

การไม่สนับสนุนให้คฤหัสถ์เรียนรู้พระวินัยสงฆ์ คฤหัสถ์ส่วนมากไม่เรียนรู้ ไม่เข้าใจพระวินัยสงฆ์ การปฏิบัติสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ 1.การปกครอง 2.การศาสนศึกษา 3.การศึกษา สงเคราะห์ 4.การเผยแผ่ 5.การสาธารณูปการ 6.การสาธารณสงเคราะห์ และ การพัฒนาพุทธมณฑล เมื่อไม่รู้จักพระวินัยสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อความไม่เอื้อเฟื้อพระวินัยของพระสงฆ์สนับสนุนในสิ่งไม่ควรสนับสนุน ส่งเสริมความเชื่อผิดโดยถวายปัจจัยที่ขัดต่อพระวินัย ควรสนับสนุนถวาย ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนพระสงฆ์ให้เกิดการปฏิบัติตามพระวินัย เกิดความเอื้อเฟื้อพระวินัยของพระสงฆ์ คฤหัสถ์ส่วนมากไม่สามารถทำได้ ส่วนมากทำความความเชื่อ ทำตามอำนาจหน้าที่แต่อาจขัดต่อพระวินัยสงฆ์ เช่น ผู้นำชุมชนเข้าใช้อำนาจจัดการวัด ควบคุมวัด ควบคุมการจัดการวัดของ

พระสงฆ์ พระสงฆ์ต้องการรักษาศรัทธาประชาชนปฏิบัติกระแสความต้องการชุมชนซึ่งอาจขัดต่อพระวินัยสงฆ์ เป็นต้น

การตีความพระวินัยต่างกันของพระสงฆ์ พระสงฆ์แม้จะเรียนรู้ในยุคสมัยใหม่ปัจจุบัน แต่ถ้าว่า ปัญหาเรื่องการตีความพระวินัยแตกต่างกันยังคงมีอยู่ อีกทั้ง พระสงฆ์สามารถสร้างกระแสนิยม สร้างกระแสศรัทธาผ่านสื่อต่างๆ สามารถนำเสนอมุมมองแนวคิดที่ขัดต่อพระวินัยให้เกิดการปฏิบัติใหม่ให้เกิดขึ้นได้ ส่งผลต่อการปกครองคณะสงฆ์ที่ต้องการให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ส่วนพระสงฆ์เองอ้างสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ การปฏิบัติตามกฎหมายประเทศ

กล่าวได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ไทยสืบต่อการปกครองคณะสงฆ์ตามรูปแบบการปกครองสมัยพุทธกาล ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์บางประการ แม้ถึงยุคปัจจุบัน พระสงฆ์แม้จะเรียนรู้ในยุคสมัยใหม่ปัจจุบัน แต่ถ้าว่า ปัญหาเรื่องการตีความพระวินัยแตกต่างกันยังคงมีอยู่ อีกทั้ง พระสงฆ์สามารถสร้างกระแสนิยม สร้างกระแสศรัทธาผ่านสื่อต่างๆ สามารถนำเสนอมุมมองแนวคิดที่ขัดต่อพระวินัยให้เกิดการปฏิบัติใหม่ให้เกิดขึ้นได้และพระสงฆ์บวชน้อยลง บวชระยะสั้น บวชเมื่อสูงอายุ นับเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งที่ บวชแล้วไม่นิยมเรียนตามระบบการจัดการศึกษาสงฆ์ ไม่เรียนรู้พระธรรมวินัยมีผลต่อการประพาศติศีลพระธรรมวินัยก่อให้เกิดปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์

ปัญหาในศตวรรษที่ 21

การสื่อสารในศตวรรษที่ 21 ทำให้รับรู้ปัญหาของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 21 เชื่อมต้องส่งผลกระทบต่องานปกครองคณะสงฆ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ปัญหาความเสื่อมของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านการเมือง เหตุการณ์สำคัญของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ปัญหาภัยธรรมชาติ ปัญหาการแบ่งแยกดินแดน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนา ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจโลก ปัญหาการใช้เทคโนโลยีและการเข้ามามีบทบาทต่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่งต่อแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในขณะเดียวกันผู้ที่มีความเห็นแตกต่างได้ตีความความพระธรรมคำสั่งสอน พระธรรมวินัยไปตามความคิดตนเอง และเผยแพร่สู่สาธารณะรวดเร็วส่งผลกระทบต่องานปกครองคณะสงฆ์

การร่วมขับเคลื่อนงานปกครองคณะสงฆ์ คณะสงฆ์กับการเรียนรู้งาน รัฐบาลนโยบายคณะสงฆ์ เรียนรู้พระธรรมวินัย เรียนรู้ปัญหาต่างๆ ปัญหาพระสงฆ์กับปัญหาพร้อมสมัย ปัญหาในส่วนของบุคคลผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ปัญหาความเชื่อ ความศรัทธาสนองงานคณะสงฆ์ที่ต้องเข้าไปรับรู้ปัญหา ร่วมแก้ปัญหา วัดและพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 หรือเข้าสู่อนาคตให้วัดและพระสงฆ์ได้รับศรัทธาจากประชาชน สังคมต้องร่วมขับเคลื่อนงานปกครองคณะสงฆ์ให้วัดคงเป็นแกนกลางชุมชน โดยพระเทพเวที เจ้าคณะภาค 6 รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอ Update การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ที่กำลังดำเนินการตามแผนพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา ระยะที่ 2 (2565-2569) เป็นโครงการพัฒนาพันธกิจทั้ง 6 + 1 ด้าน ของคณะสงฆ์ โดยแต่ละภารกิจมีกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นผู้รับผิดชอบ บางโครงการรับผิดชอบร่วมกัน แต่ทุกโครงการส่วนใหญ่ล้วนแตกออกมาจาก หน่วยอบรมประชาชน (อ.ป.ต.) ที่ครอบคลุมพันธกิจ 8 ประการ คือ ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตธรรม และ

สามัคคีธรรม อันจะมีเพิ่มขึ้นมาใหม่บ้าง เช่น การพัฒนาพุทธมณฑล ธรรมบุญสุขภาพพระสงฆ์ (พระเทพเวที, 2567)

พระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน สามารถรับและร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมหรือเผยแพร่ร่วมขับเคลื่อนงานปกครองคณะสงฆ์ การร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งรัฐบาล คณะสงฆ์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ สำหรับด้านรัฐบาลนั้น การเข้ามาเสริมสร้างความเคร่งครัดด้านพระวินัยของพระสงฆ์ได้มีมาแล้วแต่โบราณ เรียกว่า การถวายอารักขาแก่พระศาสนา พระสงฆ์สามารถแสดงบทบาทตัวแทนพระพุทธศาสนาและผู้มีส่วนร่วมพัฒนาสังคมไทย พร้อมดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันเกี่ยวกับภารกิจต่างๆ ที่พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ พร้อมทั้งความมีส่วนร่วมและฐานะของพระสงฆ์ อันเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน คำว่าพระสงฆ์ในที่นี้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์ไทยในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท อันเป็นที่นับถือของประชาชนไทยส่วนใหญ่เท่านั้น การบรรยายตามแนวนี้ ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และประสบการณ์ในภาวะการณ์ที่กำลังเป็นไปอยู่เป็นสำคัญ และก็มีผลเป็นเพียงการรวบรวมผลงานชิ้นไว้เป็นหลักฐานและเผยแพร่ต่อไปเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของผู้ตั้งชื่อเรื่อง เห็นว่า ได้แฝงเล็งในแง่ของคุณค่าด้วยว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ มีคุณโทษอย่างไร ทั้งแก่ตัวพระสงฆ์เอง แก่คณะสงฆ์แก่พระพุทธศาสนา แก่สังคมไทยส่วนรวม มีความควรและไม่ควรอย่างไร ตลอดจนถึงว่าควรจะเป็นอย่างไรต่อไปด้วย การอภิปรายตามแนวนี้ จะรวบรวมเพียงข้อเท็จจริง และประเมินผลงานในปัจจุบันเท่านั้น ไม่เพียงพอ ต้องกล่าวถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่เป็นรากฐานแห่งบทบาทนั้น สภาพของสถาบันคณะสงฆ์อันเป็นแหล่งของบทบาทนั้น และพัฒนาทางประวัติศาสตร์ด้วย จึงจะช่วยให้ความเข้าใจในภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยเสริมสร้างทัศนคติให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2567)

งานปกครองคณะสงฆ์กับมาตรการกักกรองผู้ที่จะเข้ามาบวช ปัญหาของคณะสงฆ์มองอีกมุมหนึ่งเริ่มต้นจากพระสงฆ์บวชใหม่ การกักกรองผู้ที่จะเข้ามาบวชนี้น่าจะเป็นมาตรการขั้นต้นสำหรับป้องกันความไม่เอื้อเฟื้อในพระวินัยของพระสงฆ์ อันที่จริงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงวางมาตรการไว้อย่างละเอียดรอบคอบแล้ว ก่อนที่จะเข้ามาบวชจะต้องอาศัยสงฆ์อย่างน้อย 10 รูป เป็นผู้พิจารณา กักกรอง และสภาพปัจจุบัน ปัญหาพระสงฆ์ปลอม พระสงฆ์บวชเพราะหนีคดี ต้องตรวจสอบประวัติให้เรียบร้อย เมื่อเห็นว่าไม่ต่างพร้อยแล้วจึงจะอนุญาตให้บวช ข้อมูลการบวชพระมักพบว่า คนขอบวชบางส่วนปิดบังซ่อนเร้น ไม่บอกว่าเป็นนิสัยความประพฤติของตน พ่อแม่ช่วยปกปิดความประพฤติของลูกชาย โดยไม่คำนึงถึงความสำคัญของพระศาสนา คิดว่าศาสนาจะแก้ไขอุปนิสัยของลูกชาย ปกปิดทุกอย่าง เช่น เคยติดยาเสพติด เคยต้องโทษ บางคนใส่เสื้อผ้า พอถอดเสื้อมีรอยสักเต็มตัว พอบวชเข้ามาแล้ว รับเข้ามาแล้ว กลับกลายเป็นคนว่ายากสอนยากคิดผิดตั้งแต่แรก สะท้อนให้เห็นว่าระบบหรือวิธีการตรวจสอบคัดกรองผู้ขอบวชเป็นพระภิกษุยังมีข้อบกพร่อง (กมล กลั่นรำพึง, 2561)

การปกครองคณะสงฆ์ต้องดำเนินการให้สอดคล้องระหว่างกฎหมายบ้านเมืองกับพระธรรมวินัย พระสงฆ์ละเมิดพระธรรมวินัยเล็กน้อย แต่กฎหมายบ้านเมืองอาจมองว่าผิดร้ายแรง เช่น พระเมาสุรา พระทะเลาะวิวาท พระถูกกล่าวหา เป็นต้น อาจถูกจับสึก เมื่อจับสึกแล้วอาจถูกระบุว่าไม่ผิดกฎหมาย สร้างปัญหาในทางปกครองคณะสงฆ์ กรณีปัญหาของพระภิกษุที่ถูกจับ เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ พนักงานสอบสวนอัยการและศาล เพื่อดำเนินการให้พระภิกษุสะละสมณ

เพศ โดยไม่มีการไต่สวนทวนความจากฝ่ายพุทธจักรเสียก่อน ว่ามีการทำผิดพระวินัยร่วมด้วยหรือไม่ การใช้อำนาจดุลยพินิจ ถ้าเห็นว่าไม่ควรปล่อยตัว ก็สามารถบังคับให้พระภิกษุสละสมณ (พระครูพิศิษฐ์บุญญากร (ทรัพย์ทวี ธมฺมเตโช/คจฺเจริญฺณิน), 2565)

การใช้อำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ จับพระสงฆ์สร้างปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับเจ้าหน้าที่รับ การใช้ดุลยพินิจที่ต่างมุมมอง เหตุการณ์กรณีที่ถูกจับสึกหรือบังคับให้สึก และข้อกฎหมายที่รัฐเอื้อให้เกิดการละเมิดสิทธิเหล่านั้น แม้การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนาจะเป็นเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรอง แต่เพราะเหตุที่สถาบันสงฆ์ถูกผนวกเข้ากับการปกครองของรัฐ ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุที่ทำผิดธรรมวินัยซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาก็ถูกลงโทษด้วยอำนาจกฎหมายบ้านเมืองผ่าน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และเมื่อต้องข้อหาคดีอาญาก็มักจะถูกจับสึกตั้งแต่คำพิพากษายังไม่สิ้นสุด รัฐไทยไม่ควรกำหนดให้มีกฎหมายพิเศษเพื่อปฏิบัติกับพระในฐานะเป็นบุคคลที่ต้องเคารพทางศาสนา หากแต่ต้องมองว่าท่านเป็นพลเมืองซึ่งมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยอื่น ๆ ที่ไม่จำเป็นต้องได้สิทธิพิเศษ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ถูกละเมิดสิทธิ (เจษฎา บัวบาล และวรินทร์ สิงห์งาม, 2563) ปัจจุบันรัฐจับพระผู้ใหญ่สึก และคืนสถานภาพให้ดังเดิม แต่ความจริง แม้ได้รับสถานเป็นพระดังเดิม ภาพจำอื่นๆ สิทธิเสรีภาพ ชื่อเสียงบางส่วนถูกทำลายไปไม่สามารถเรียกกลับคืนได้ และบางรายการรัฐมิได้ชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น

การแก้ปัญหาทางปกครองคณะสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีปัญหาที่ต้องรีบได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน คือ ปัญหาด้านโครงสร้างการปกครอง ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการปกครอง ปัญหาหลักเกณฑ์การแต่งตั้งสมณศักดิ์ ปัญหาเหล่านี้ในบางปัญหา เช่น ปัญหาโครงสร้างการ ปกครองคณะสงฆ์อาจเป็นปัญหาที่ในอดีตก็เป็นปัญหามาก่อน แต่ทั้งในอดีตและในปัจจุบันยังไม่ได้รับการแก้ไขใส่ใจที่เพียงพอ จึงส่งผลกระทบต่อ การปกครองในปัจจุบัน การเริ่มต้นด้วยการมองปัญหาด้วยวิธีแยกแยะปัญหา เราจึงพบปรากฏการณ์ของปัญหา ลักษณะอาการของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อ การปกครองคณะสงฆ์และสามารถส่งผลกระทบต่อ พระพุทธศาสนาด้วย (พระณรงค์ สังขวิจิตร, 2558) แม้ข้อเสนอแนะจะเกิดขึ้นมาหลายปี ปัญหาทางปกครองคณะสงฆ์ในปี 2567 ยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

การแก้ปัญหาในปีต่อไป สามารถเริ่มต้นได้ด้วยพระสงฆ์เอง เริ่มปลูกจิตสำนึกด้านพระวินัยให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ พระสงฆ์บวชแล้วต้องมีความสังวรระวังในพระวินัยด้วยตนเอง ตีเตือนตนเอง สอนตนเอง เมื่อใช้ชีวิตตามวิถีพระสงฆ์ ให้ใช้ชีวิตด้วยสติปัญญาพิจารณาบ่อยๆ ทำให้เกิดจิตสำนึกกว่าเป็นพระสงฆ์ และจะกระทำความผิด สติยับยั้งตนเองก็ได้ พร้อมกับการพยายามศึกษาพระธรรมวินัย ช่วยให้เกิดความเอื้อเพื่อพระวินัยของพระสงฆ์ นอกจากนี้จะเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์แล้ว ยังเป็นการสร้างกำลังใจคนให้แก่พระศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญทำให้พระสงฆ์มีความสำรวมระวังในพระวินัยมากขึ้น

รูปแบบการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์มีพัฒนาการต่อการแก้ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์สามารถศึกษาพระพุทธศาสนา เรียนรู้พระธรรมวินัยลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการสร้างนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลงต่อการเรียนรู้ของสังคมโลก แต่ต้องใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ รู้จักมุ่งเน้นคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียมและควบคุมอย่างพอเพียงทั้งด้านเวลาและปริมาณ (วนิดา ชูลีกาวิทย์, พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, พระมหาจักรพล อาจารย์สุโภ (เทพา), 2566)

พระสงฆ์แสดงบทบาทแก้ปัญหาในศตวรรษที่ 21 แสดงบทบาทสร้างการยอมรับในฐานะเป็นผู้แทนพระพุทธศาสนา ใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัวสร้างศรัทธาแก้ปัญหาทางปกครองคณะสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 ตามสถานการณ์ปัจจุบันแสดงบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เหมาะสมจนได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่สถานะ อาศัยศาสนพิธีเพื่อเชื่อมโยงนำชีวิตเข้าหาศาสนาธรรมนำไปสู่ศาสนปฏิบัติ ศาสนวัตถุ และมีศาสนสถาน ตามลำดับ (พระใบฎีกาครูฉิมมหาโลโก (หงส์คำ), สัจญา เคนทุภูมิ, ยุภาพร ยุภาศ,

บทสรุป

การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล พระสงฆ์บางกลุ่มบางรูปสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ ผู้ศรัทธาไม่ศรัทธา ผู้ไม่ศรัทธายังไม่ศรัทธา แต่ด้วย พระพุทธเจ้าทรงปกครองครองหมู่สงฆ์ด้วยธรรมวินัย ส่งผลให้เกิดการจัดการกับพระสงฆ์ที่ละเมิดพระธรรมวินัย ส่งเสริมยกย่องพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามธรรมวินัยประพฤติธรรมอยู่เป็นสุข และการปกครองคณะสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 สามารถเริ่มต้นได้ด้วยพระสงฆ์เอง เริ่มปลูกจิตสำนึกด้านพระวินัยให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ พระสงฆ์บวชแล้วต้องมีความสังวรระวังในพระวินัยด้วยตนเอง คณะสงฆ์กับการเรียนรู้งาน รับรู้นโยบายคณะสงฆ์เรียนรู้พระธรรมวินัย เรียนรู้ปัญหาต่างๆ ปัญหาพระสงฆ์กับปัญหาร่วมสมัย ปัญหาในส่วนของบุคคลผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ปัญหาความเชื่อ ความศรัทธาสนองงานคณะสงฆ์ที่ต้องเข้าไปรับรู้ปัญหา ร่วมแก้ปัญหา วัดและพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 หรือเข้าสู่อนาคตให้วัดและพระสงฆ์ได้รับศรัทธาจากประชาชน รูปแบบการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์มีพัฒนาการต่อการแก้ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์พระสงฆ์สามารถศึกษาพระพุทธศาสนา เรียนรู้พระธรรมวินัยลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการสร้างนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลงต่อการเรียนรู้ของสังคมโลก

เอกสารอ้างอิง

- กมล กลิ่นรำพึง. (2561). **ปัญหาการตรวจสอบคัดกรองผู้ขอบวชเป็นพระภิกษุ**, กรุงเทพฯ : กลุ่มงานคณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สำนักกรรมการ 3 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- จินตวีร์ คล้ายสังข์. (2560). **การผลิตและใช้สื่ออย่างเป็นระบบเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจษฎา บัวบาลและวรินทร์ สิงห์งาม. (2563). **กฎหมายไทยในการจับสึกพระ. วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ 8 ฉบับที่ 10 (กรกฎาคม-มิถุนายน) : 1-18**
- พระครูพิศิษฐ์อรรถการ (ทรัพย์ทวี ธรรมเตโช/คงเจริญเถลิง). (2565). **วิธีการควบคุมตัวพระภิกษุสงฆ์ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาซึ่งจะต้องถูกควบคุมตัวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาศึอาญา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

- พระณรงค์ สังขวิจิตร. (2558). การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน : ปัญหาและแนวทางแก้ไข, วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พระไตรปิฎกออนไลน์, พระไตรปิฎกออนไลน์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://tripitaka-online.blogspot.com/2016/09/tpd-main.html> [8 มิถุนายน 2567].
- พระเทพเวที. แผ่นเดียว..รู้เรื่องงานคณะสงฆ์ทุกพันธกิจ 6+1, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://thebuddh.com/?p=74145> [9 มิถุนายน 2567].
- พระใบฎีกาศราวุฒิมหาลาโก (หงส์คำ), สันญา เคนทุภูมิ, ยุภาพร ยุภาศ. (2015). บทบาทและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในศตวรรษที่ 21. JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE Vol.9 No.1 (January – June) : 78-83.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วนิดา ชุติกาวิทย์ พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺฒ, พระมหาจักรพล อาจารย์สุโธ (เทพา). (2556). พลวัตทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21, วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน) :
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/en/book-reading/422/5> [8 มิถุนายน 2567].
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (ม.ป.ท.) สังฆมณฑลหลังพุทธกาลปฐมสังคายนา. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://archive.org/details/R46We/mode/2up> [10 มิถุนายน 2567].